

REKA SORA. NJENO POREČJE IN NJEN REŽIM

Loško ozemlje obsega *porečje Sore*, ki odvaja vodo z Loškega in sosednjih pogorij. Sorško polje in sleme od Šentjošta preko Sv. Mohorja do vzhodnega obronka Jelóvice tvori razvodje med njo in Savo; Jelovica z Ratitovcem in krajni greben Bohinjskih gora jo ločita od Save Bohinjke; preval Petrovo brdo, Hoč in Porezen od Bače; vrhovi med Poreznom in Blegošem ter sleme od Robidniškega brda čez Škofje do Kladja so razvodje proti Cerknici, Idrijski hribi z Bevkovim vrhom in Praprotnim brdom proti Idriji; pri Rovtah teče po stiku alpskega in kraškega sveta, kjer je soseda manjših ponikalnic in pritokov Ljubljaničice; glavno sleme Polhograjskih hribov od Lučin preko Pasje Jelovice in Bohinjskih gora, v Cerkljansko in Idrijsko hribovje, v zaplansko planoto in Polhograjske hribe. Najvišji vrhovi Loškega pogorja — Blegoš, Koprivnik, Mladi in Stari vrh ter Lubnik — delijo njeno ozemlje v porečje Poljanščice in Selščice. Štirje kraji, ki imajo po Sori ime, zaznamujejo njen začetek in konec; to so Sorica ob izviru Selščice, zaselek Sovra in vas Sovra pod izvirom Poljanščice in Sora malo pred njenim izlivom v Savo.

Ime Sora ni povsem jasno. Franc Bezlaj, avtor dela Slovenska vodna imena, pravi, da je »prvotna oblika nedvomno Sovra« in ni to le poljanski izgovor imena Sora. V Danici iz leta 1863 je prvič zapisana razlaga, da ime prihaja od glagola sovreti, t. j. zavreti, vzkipeti, kar označuje hudourniški značaj reke. Drugi pa domnevajo, da je predslovenskega izvora in se je verjetno glasilo Sávara, kar so pozneje Slovenci spremenili v Sovra.

Večji pritoki Sore imajo svoja posebna imena, kakor n. pr. Ločivnica, Dašnjica, Plenšak. Mnoga imena so v zvezi s kraji, bodisi da se imenujejo enako kot naselje, n. pr. Sopotnica, Račeva, Búkovščica, Davča, bodisi da imajo ime po kraju, n. pr. Trebijski potok, Hotóveljščica, Studénski potok. Največ potokov je imenovanih po kmetijah, n. pr. Jakopčev potok, Pavlinov potok. Tisti, ki tečejo po tesnih stranskih dolinah in imajo večji strmec, so imenovani »grapa«, enako kot dolina sama. Naziv je izposojen iz stare bavarske besede »grapo« in je na loškem ozemlju sinonim za dolino in potok. Grape so imenovane po posestnikih kmetij ali po naseljih, n. pr. Krnišnikova grapa, Brojska grapa. Nekako polovica vseh vodnih imen na loškem ozemlju je v zvezi z imeni naselij in kmetij. Na tleh nemške kolonizacije so se ohranila tudi za potoke popačena nemška imena, posebno okrog Sorice, n. pr. Binkel-pah, Kirhpoh.

Vse porečje Sore, razen majhnega dela ob izlivu, je spadalo celih 830 let pod loško gospodstvo. Sovodenj Poljanščice in Selščice je odločilno vplivala na postanek in razvoj Loke same. Njuni strugi sta ji olajšali obrambo, njene

terase so ji dale prostor za stavbe in trge, njuni dolini pa sta ji dovajali promet iz obsežnega zaledja, da sta se tu razvili obrt in trgovina. Tudi danes spada večji del Sorinega porečja pod skupno upravno enoto — loško komuno. Le Kranj je s svojo močno industrijo posegel na njeno staro ozemlje in ji odvzel vasi v severnem delu Sorškega polja. Žirovsko kotlino so pa, kljub naravni gravitaciji k Loki, priključili logaški občini.

Poljansčica ima za 45 % večje porečje od Selščice. Vodo zbira s površine okrog 320 km². Njen izvir je prav na meji alpskega in kraškega sveta. Potoki, ki izvirajo onstran ozkega in razmeroma nizkega razvodja, kot n. pr. Rovtarica in Žejski potok, so prave ponikalnice. *Sovra* izvira kot neznaten studenec v zarasli grapi na severozahodni strani Gradišča (770 m) vzhodno od Rovt, v višini približno 680 m. Sprva teče po skrilavi, težko pristopni grapi, imenovani Pekel, a kmalu stopa na ozke, mokrotne travnike. Prva hiša, mimo katere hiti kot majhen potoček, je Kuhinja, ki nosi tablico Rovte 125. Pri sosednji hiši — pri Cornu — že dobiva prvi pritok, neznatno *Grapo* (1) izpod prevala, kjer se ozemlje prevesi k naselju Podpesek nad podlipsko dolino. Malo niže stoji na desnem bregu zaselek dveh kmetij, kakor potok imenovan *Sovra*. Z na-

Poljansčica pod žirovsko cesto pri Fužinah
(Foto Fr. Planina)

sprotnega brega priteka *Galetova grapa* (2). Ob vznožju Praprotnega brda prihaja do ceste, ki se spušča iz Rovt skozi Osredek in skozi smrekov gozd nad *potokom iz Kržajeve doline* (3). Na njunem sotočju žene osreški mlin. Od tod dalje spremlja cesto. Pri Popitu, kjer je bila včasih strojarija, dobiva *Sovra* z desne *Žuštovo grapo* (4). Dolina se zavije proti zahodu in je zajedena med strma bregova; osojnega pokrivajo temni gozdovi, po prisojnim so nameščene kmetije Hlevnega vrha, iznad katerih se dviga Vrh nad Logatcem (prej Vrh Treh kraljev) s cerkvijo. Na velikem ovinku stojita majhno podjetje za proizvodnjo smrekovega olja in žaga. Pod Hleviščem zadržuje vodo betonski jez za elektrarno neke kmetije. *Sovra* je tod že kar precejšnja. Takoj zatem se Popitova grapa odpre v Sopot in doseže cesto Logatec-Ziri. V Sopotu sta dve hiši in mlin, ki spadajo pod Rovte. *Sovra* obdrži svojo smer, z juga pa obenem s cesto prihaja prvi večji pritok *Rovtarska grapa* (5). Tudi ta je zajezena in

žene sopoški mlin. Rovtarska grapa izvira Pri bajerju tik ceste nad Brnikom in je pravzaprav drugi krak Sovre. V Sópotu imenujejo Sovro *Popitovka*, to pa *Rovtarica* (prava Rovtarica je ponikalnica onstran razvodja!). Izpod razvodnega slemenca, po katerem gre lepa cesta skozi Dole v Idrijo, sprejema Rovtarska grapa tri grape: *Trtoosko* (6) izpod Trat, *Lanévsko* (7) izpod Štímbërka in *Jákobnik* (10) izpod Zavratca. Ob teh grapah so bili nekdanj zadnji grunti loškega gospostva. Lanévška grapa se imenuje po Lanévšu, nekdanjem velikem posestvu, ki je bil pa nedavno razdeljen na tri dele. Hiša je najstarejša v tem delu, zelo stara je tudi Kameníkova kmetija na nasprotnem bregu. Pod Zvirškovo domačijo se z Lanévsko steka *Zvirškova grapa* (8). Jakobnik teče po tesni debri z zahoda: od Zavratca gor, kamor priteka z juga, mu pravijo *Potok* (9). Nad močvirnim sklepom doline so razpostavljene kmetije vasi Potok.

Od Sopota dol je Sora že prava rečica. Stisnjena je v apnenčasto korito in se preliva med skalami iz tolmana v tolmun. Ob njej so komaj našli prostor za samotno cesto, ki so jo zgradili leta 1935 in dobiva sedaj poseben pomen, odkar veže Žiri s sedežem občine v Logatcu. V navpičnem skalovju na levi strani Sore zijajo pri drugem zavoju vhodu v podzemeljske jame, po kmetu Matjažu imenovane Matjaževe kamre. Pri Podklancu, kjer prečka dolino proga werfenskega peščenjaka, se dno nekoliko razširi, bregovi so manj strmi. Z leve se izliva iz gozdnate grape *Črna*, Sora teče zdaj po naplavinah in ima manjši padec. Nato dobiva večji potok *Žirovnico* z leve, ki ima začetno deber izpod Rázpotja usmerjeno v dinarsko smer in se je prvotno po vsej verjetnosti odtekala proti Logaški planoti, a jo je Sora pritegnila k sebi. Ob iztoku Žirovnice stoji vas Sovra, prvo večje naselje ob zgornjem toku reke. Druge vasi so postavljene na ravniki nad dolino. Z desne teče *Martinjščica* (11) izpod Martinj vrha. Pred Žirmi dobiva Sora še *Osojnico*, ki ima globoko zajedeno dolino med Vrsnikom in Ledinsko planoto. Po njej gre cesta v Idrijo, razvodje doseže na Rázpotju v višini 704 m.

Pri Žireh se dolina Sore razmakne v Žirovsko kotlino. Ravno dno se čisto odrezano prislanja k hribom. Videti je, da je bilo tod nekoč jezero, ki ga je s severne strani zapiral prag med Žirovskim vrhom in Ermánovcem. Ravno dno kotline je mokrotno in pokrito skoraj s samimi travniki. Strmec Sore se zniža na manj kot 3 ‰. Pri Žireh je postavljen v strugo vodomera. Z vseh strani se izlivajo večji in manjši potoki. Največja je *Račeva*, ki izvira pod Vrhom (12) in izpod Lesca (13) ter zbira potoke z Žirovskega vrha, i. s. *Tomincovo* (14), *Snopkovo* (15), *Melcovo* (16), *Špehovo grapo* (17) in *Jezérnico* (18). Račeva ima značilno dinarsko smer in loči hribovje dveh formacij — mlajšega werfenskega peščenjaka na jugozahodu in starejšega permskega peščenjaka v Žirovskem vrhu. Njeno ime je staro in je verjetno nastalo iz imena nekega Radka — Radčeva. Nad njenim izvirom leži pod Smrečjem majhno Račevsko jezero. Njen dolnji tok skozi Staro vas so pred kratkim regulirali. *Rokolščico* (19), ki ima ime po zaselku Rokolku, prihaja izpod Brone in daje vodo žirovskemu vodovodu, so speljali skozi Dobračevo tako, da se ne izliva več v Račevo, ampak teče kar v Soro. Po posebni strugi se cepi k zgradbam lesne industrije. Na Selu priteka še *Zabrežniščica* (20) z desne in *Dovcarska grapa* (21) iz Jarčje doline in skozi Dovec z leve.

Od Sela dalje se Sora zariva v mogočen prag iz permskih peščenjakov. Čeprav imajo reke na peščenjakastem ozemlju navadno širše in zložnejše doline, je tukaj dolina tesna in strmec zvišan na več kot 13 ‰. Po tem je

soditi, da se permski prag še vedno polagoma dviga in voda sproti zajeda ozko dolino vanj. Svojo moč je reka prepričljivo pokazala leta 1924 in 1925, ko je dvakrat zapored odnesla jez nove hidroelektrarne pa še cevi, po katerih je bila voda speljana na turbine. Morali so zgraditi nov, trdnjši jez, ki sedaj zapira strugo in je visok 52 m. Ob njem je zgrajena betonska ribja steza, da prehajajo ribe izpod jeza v jezerce nad njim. Iz jezera so spet speljane široke cevi k elektrarni. Pri Fužinah preide struga na karbonske skrilavce. V tesnem grlu stranske doline, iz katere se izliva *Sovódnjica*, stoji nekaj nadstropnih,

Zajezena Poljanščica na Visokem. (Foto inž. Tone Mlakar)

zidanih hiš in žaga, ostanek nekdanjega fužinarskega naselja, ki je bilo mnogo bolj živahno, ko so v sosednjih Hlovčah kopali železovo in bakrovo rudo. Dolina Sovodnjice se odpira z zahoda. Skoznjo je speljana cesta na Cerkno, ponekod je vsekana v skalo. Grapa je tesna in senčna, po bregovih se kaže v golicah rdečevijoličasti peščenjak. Vas Sovodenj po pravici nosi ime, saj se sredi vasi pod spomenikom NOB stekajo kar trije potoki: *Jávorščica* (22) z juga, *Podosójnica* (23) z zahoda in *Podjelóvščica* (24) s severa. Prva ima ime po Javorjevem dolu, druga po hribu Osojnici, tretja po Podjelovem brdu. V Podjelovščico teče izpod 787 m visokega prevala Kladja *Podlaniščica* (25), imenovana po raztresenem naselju Podlanišču, h kateremu spadajo tudi štiri hiše na Kladju. Ob zavoju ceste, ki gre proti Cerknu, priteka izpod Cerkljanskega vrha *Jakševa grapa* (26), nasproti podlaniškega mlina pa s severa *Podrohóta* (27). Z vzhodnega dela Podjelovega brda dobiva Podjelovščica *Zakopársko grapo* (28). Ker prihajajo potoki v Sovodenj z različnih plasti, imajo ob velikem deževju vsak svojo barvo. Domačini pravijo, da so kakor

trobojnica. Niže doli imenujejo Sovodnjico tudi *Hobovščica* po Hobovšah. Ime Hobovše je Luka Pintar izvajal iz »hudo olšje«, Bezlaj pa dopušča možnost, da izvira iz starega osebnega imena Hotebod.

Pred Trebijo pride Sora na mlajša dolomitna tla. Pod Staro Oslico je zarezana grapa *Trebijskega potoka*. Ob tolmunu pri dolomitni skali je v Sori urejeno trebijsko kopališče. Z obeh strani visijo strme senožeti. Reka hitro teče mimo Pógare, v Čelih pred Hotavljami tvori globok tolmun pod skalnim bregom. Pri Hotavljah sprejema po *Hotáveljščici* (29) vodo z obsežnega ozemlja pod Blegošem. Hotaveljščica se imenuje v zadnjem delu pri Hotavljah, prej ji rečejo *Voláščica* (pišejo tudi *Voljaščica*). Blaznik je mnenja, da izvira ime naselja od besede Vlahi, s katero so slovenski naseljenci označevali prebivalce, ki so bivali tod pred njimi. Nekateri pa ime izvajajo iz besede lokva. Volaščica zbira grape z leskovške strani Blegoša. Iz grape južno od vasi Debení dobiva *Debénšco* ali *Debenák* (30). Pod Volako priteka vanjo *Logarjeva grapa*, imenovana po kmetu Logarju. Ta izvira visoko pod Črnim kalom. Do zaselka Suša ji pravijo *Karlovščica*, tam je tudi Karlovčanova domačija. Tavčar jo v Cvetju v jeseni takole označuje: »Tako pod Jelovim brdom (t. j. pod Žetino, op. pis.) izvira Karlovščica v precej mogočnem tolmunu. V nji se zrealijo jeseni in nekaj drobnih macesnov, ker je čista kakor kristal. Nato pa šumi po bregu, napravlja majhne šumeče slapove, ki se zopet nabero v tolmine, dokler ni med šumom in penami dosežen globoki dol. Po vseh tolmunih živi množica črno-zelenih postrvi, da voda kar zatemni, kadar pred tabo švignejo pod skalnati rob.« Izpod Žetine dobiva *Potočnico* (31), ki vanjo teče *Slatuška* (32). Pod prevalom Brdom med Koprivnikom in Mladim vrhom pada Slatuška tik ob poti s Podvrha v Žetino v finem curku čez skalno steno. To je slap Pod Rancko. Pri mogočnem združenem domu v Hotavljah se z Volaščico steka z desne *Kopačnica*, po naselju Kopačnici imenovana tudi *Kopaščica*. Vodo zbira po *Savinški grapi* (33), *Hlepnici* (34) in *potoku izpod Lajš* (35) s hribovja pri Robidnici in Leskóvici. Iz soteske na zahodni strani, kjer poteka stara upravna meja, dobiva *Jezbircovo grapo* (36), v to pa prihaja izpod 814 m visokega prevala Vrhúlce *Podplečnik* ali *Podpleščica* (37), imenovana po naselju Podpleče, ki je raztreseno po južnih obronkih Škofjega 974 m. V Podpleščico tečeta pri Kumru potok *Marinkovec* (38), pri Joškovčevi gostilni pa *Mravljova grapa* (39). Kopačnica sprejema še *Bovčanovo grapo* (40) s *Pólhovico* (41), pri Topličarju pa *Osliško grapo* (42). Ob Osliškem potoku izvira pod bregom nasproti Topličarjeve domačije hipotermalni vrelec s temperaturo 21–22° C. Včasih je bil speljan v betonski bazen pod leseno lopo, zdaj lope ni več, bazen pa je razdejan. Višja temperatura vode se blagodejno občuti v zimskem času. Hotaveljščici se v Hotavljah priključi še *Vranškova grapa* (43) izpod Vranškove kmetije na Slajki.

Do Hotavelj teče Poljanščica v glavnem proti severu, tam se pa obrne proti vzhodu in stopa v nov svet. Na levem bregu se že pojavlja karbonski skrilavec in ozemlje dobiva milejše oblike. Skrilavci ne propuščajo vode, zato se deževnica skoraj vsa odteka v dolino in povzroča hitro naraščanje Sore. Dolina je nekaj časa še utesnjena. Izpod Hlavčih njiv priteka *Vršanjnska grapa* (44) in se izliva v Vršanju v Soro (izgovarjajo: Varšajn in Varšajnska grapa). Pri Gorenji vasi se dolina razširi v trikotno, naplavljeno, nekoliko mokrotno ravnino. Strmec znaša le nekaj nad 3 m na 1 km. Južni vogal trikota sega v dolino *Brebóvščice*, ki priteka izpod apnenčastega lučenskega ravnika. Na ravniku je razvit kras — vrtače in suha dolina, po kateri ima ime vas Suhi

dol. Cesta, ki gre iz Gorenje vasi po Brebovnici, se vzpenja v Lučne in prekorači v višini 685 m razvodje med Soro in gradaško Malo vodo. Brebovščica in vas Brebovnica imata ime iz izraza breber, kakor so v starih časih imenovali bobra. Na Slovenskem imata takšni imeni še zaselek Brebrno pod Kumom in Brebrovnik pri Ormožu. Izpod Žirovskega vrha sprejema Brebovščica *Zalski potok* (45), v Todražu z desne *Kremenški potok* (46), pri Dobravi pa z leve *Dršak* (47).

Poljanščica v tesnem delu doline pri izlivu Sopotnice. (Foto Fr. Planina)

Od Srednje vasi, kjer teče v Soro *Srednjevaška grapa* (48), do ovinka pod Poljanami je dolina nekoliko zožena, vendar so še na obeh straneh reke travniki in njive. Reka ima mirnejši in širši tok. Na mnogih plitvinah jo poletno sonce znatno segreva in je znana kot ena najtoplejših in za kopanje najpripravnejših rek. V Gorenji vasi in v Poljanah so ob njej postavili preprosti kopališči s kabinami. Pri Zabji vasi priteka izpod Vinharjev *Grapa* (49).

V Poljanah se izliva *Ločivnica*, ki odpira s svojo dolino dohod v skrilavo pokrajino pod glavnim grebenom Loškega pogorja. Ločivnica sama izvira pod Predólami, njen pritok *Seonica*, s katerim se združuje pri Podobenem, pa zbira potočke izpod Mladega in Starega vrha in se v zgornjem delu pod vasjo Murave imenuje *Muranšek*. Izpod Malenskega vrha priteka po Medvedovi grapi *Kebrovec* (50), izpod Gornjega brda pa *Jazbica* ali *Platišova grapa* (51). Ob Ločivnici gre lepa cesta v Javorje, ki jo bodo verjetno podaljšali do blegoške ceste. Skozi Predmost prihaja z desne *Potoček* (52), malo niže pa *Hotoveljščica*. Ta izvira pod Brdarjem in dobiva izpod Drnovška potok *Zvirnšek* (53).

izpod Hotovnika pa *Soppat* (54). Svet ob Hotoveljsčici je apnenčast in pust. Iz Divjakovega mlina v Hotovlji izhaja rod slikarjev Subicev.

Od ovinka pod Poljanami je dolina spet tesnejša in ima Sora večji strmec. Medtem ko med Gorenjo vasjo in Poljanami naplavlja, v tem delu spet zajeda in poglablja strugo. Pas hribovja, ki ga prečka, še ni ustaljen, ampak se še dviga, seveda ne s hitrostjo človeških časovnih meril. Ob reki stoji nekdanji dvorec pisatelja Tavčarja, ki sedaj počiva v grobnici na rečni terasi. Pri podriem mostu na Visokem priteka z Gabrške gore *Smoldniška* ali *Potoška grapa* (55), pri Krnišniku pa izpod Bukovega vrha *Krniškova grapa* (56) ali *Krnica*, ki jo imenujejo tudi *Zviršnik* in *Grapa pod Špilom*. Majhne grape pač nimajo ustaljenih imen, ampak jih na različnih kmetijah različno imenujejo. Nasproti Visokega teče z leve *Visoška grapa*, izpod sv. Volbenka pa *Vrbanova grapa*. Pri Logu dobiva Sora z desne strani divji potok *Sópot*, po poljansko *Sóopat*, ki v neštetih skokih hiti izpod Pasje ravni in tvori ponekod lepe slapove; enemu pravijo Velika žehta, drugemu Mala žehta. Ime *Sópot* označuje sopihanje, šumenje vode, ki v mnogih curkih skaklja po tesni kamniti grapi. Pred izlivom je ob potoku kovačija, kjer kujejo sekire in drugo orodje.

Terase pri Logu in pri Brodéh pričajo, kje je bilo v preteklosti dolinsko dno. Na njih se razprostira polje in vasi. S skrilavih bregov pritekajo krajši potoki: *Petruzova* (57), *Gabrška* (59), *Janeževa* (60) in *Župenkova grapa* (61) z leve, z desne pa *Hribarska grapa* ali *Strnca* (58) od Valtarskega vrha, *Močilška grapa* izpod Staniš in *Brojska grapa* (62). Njena izvira sta *Javornik* (a) in *pod Krganom* (b). Pod šefrsko žago se z leve izteka potok *Sopotnica*, ki ima njeno ime isti pomen kot *Sopot*, saj teče po podobni grapi izpod Črnega vrha za Gabrško goro. Potočki, ki jo sestavljajo, se imenujejo *Nemec* (izg. nemeč), *Babja grapa*, *Potočnica z Beznakom*, *Končovec* (izg. končuc), *Zolčnik* (izg. žovčenk) in *Šembajkovec* (izg. šembajkuc). Nad levim bregom Sopotnice se pojavlja permski peščenjak in na tem čepi propustna kopa školjkovitega apnenca, ki tvori Lubnikov vrh in njegovo vzhodno pobočje. S karbonskega hribovja na nasprotni strani dobiva Poljanščica *Bukov potok* iz Bódoveljske grape. V Bódovljah stoji ob potoku tovarna mineralne volne za toplotno izolacijo. Pri Zmincu je postavljen v strugo Poljanščice vodomer, kjer že od leta 1907 merijo vodno stanje. V Podpullerci se izliva v Soro *Brezniški potok* (65) iz grape pod Sv. Lovrencem. Reka teče v plitvi in široki strugi ob južnem kraju naplavljenе ravnice, ki se po nekdanjih njivah prosa (Hirsacker) imenuje Viršk. Nad ravnico se stopničasto dvigata po dve terasi, na njih so v Déšni travniki. Za brajdo pa nastaja novi del Loke. V Viršku črpa črpalna postaja za mestni vodovod talno vodo, ki je v zvezi s Poljanščico. Na koncu Virška priteka z juga v Soro še *Hrastnica* in reka se obrne proti severu. Hrastnica dovaja vodo izpod Tošča in Ožbolta. V gornjem delu grape jo obdajajo hribi iz karbonskih skrilavcev, v dolnjem pa iz apnenca. Steka se iz *Otoškega* (64) in *Mačkovega grabna* (65). Pri Dolinskem mlinu priteka vanjo *Lipnik* (66) izza Osolnika, malo niže se odpira *Pasja vas* (67) izpod Ožbolta. Pred Puštalom prihaja z desne *Mala Hrastnica* (68), z leve pa *Močilnik* (69).

Med predmestjem Karlovcem in Puštalom je morala reka prejesti sklad ploščatega apnenca. Na preostalo skalovje je oprta Puštalska brv, ki so jo včasih imenovali Kriva brv. Reko pregrajuje dolg jez, ki dovaja vodo mlinu, žagi in kovačnici. Naravne bazene nad jezom in pod njim uporablja mestno kopališče, ki stoji od leta 1927 in ima od leta 1954 novo, moderno stavbo. Pod razvaljeno fužino v Sovodnju se Poljanščica steka s Selščico. V gornjem toku

je menjala ime iz Sovre v Soro, pod Poljanami pa postane iz Sore Poljanščica, da jo Ločani krajše označujejo in razlikujejo od Selščice, to je od Selške Sore.

Poljanska dolina je še zelo neizravnanana. Poljanščica teče mnogokje s precejšnjim strmcem in zarezuje tesno strugo v živoskalno osnovo. Ponekod je pa že odložila naplavine in se mirno pretaka po širnem dolinskem dnu med travniki in njivami, ki so navadno dvignjene na njene terase. Tudi naselja stoje po rečnih terasah, najraje pod hribom na prisojni strani ali ob izhodu stranskih dolin. V tesnih delih so nastala le rudarska in obrtniška naselja. Z osojami so se zadovoljile kajže, z ozkimi grapami pa žage in mlini, od katerih pa so mnogi

Selščica nad mostom v Dolenji vasi. (Foto Fr. Planina)

v zadnjem času obstali. Hribovje na obeh straneh Poljanske doline je le ponekod apnenčasto, v bližini Sovrinega izvira in pri Lučnah celo kraško in na površju brez vode, sicer pa ležijo na površju večidel nepropustni skrilavci in peščenjaki, s katerih se deževnica in snežnica izdatno in hitro odtekata. V glavnem kaže Poljanska dolina prijazen sredogorski značaj.

Precej drugačen vtis napravlja Selška dolina, saj se nad njenim gornjim delom dvigajo krajni vrhovi Julijskih Alp. Selščica izvira v višini 940 m iz melišč, ki so se namlela z apnenčastega Travha in Donerskogla (v Sorici izgovarjajo tánderškofel). Mlada Sora daje ime vasi Sorici, ki leži tik pod njenim izvirom. Izpod melišč stopa na jurske zaliloške skrilavce, sprejema že sredi Zgornje Sorice potoček Ron, nato izpod Lajnerja Globoko ali Štopblgrovbopo grapo (70), še dalje Kirhpoh (71) in hiti po grapi v dolino, kjer se zlije z Zadnjo Soro. Kakor v krajevnih in ledinskih imenih, so tirolski naseljenci zapustili sledove tudi v nemških imenih voda. Zadnja Sora izvira pod Petrovim brdom, po njeni dolini se dviga cesta na višino 804 m, kjer se nagne v Baško dolino. Nad Sorico se pa združujeta novi cesti iz Podrošta in s Petrovega brda ter vodita čez Soriško planino in Jelovico preko višine 1287 m v

Bohinj. Zadnja Sora dobiva pritok *Hopnpoh* (72), ki zbira izpod Hoča *Plašajtarjevo* (73), *Podhočarjevo* (74) in *Majdlčevo grapo* (75). Malo dalje se v Zadnjo Soro izliva *Štulcova grapa* (76).

Važno stekališče voda je pri Podroštu, kjer se s triadnega apnenčastega hribovja pod zahodnim grebenom Ratitovca izliva *Danjarski potok*, ki izpod Zabrdra sprejema *Zabrdarsko grapo* (77), izpod Sorice *Nidrarsko grapo* (78) in izpod Raven *Ravensko grapo* (79). Iz strme grape na nasprotni strani Sore pa priteka *Črni potok* (80). Skozi Zali log teče s strmin Binteka in Grebl vrha *Potok* (81), ki mu pravijo tudi *Naglica*.

Niže Zalega loga se odpira z juga k Sori skozi ozko deber dolina *Davče*, ki zbira vodo s prostrane apnenčaste in peščenjakaste *Davče*. Izvira pod Konjskim brdom v Poreznu (82) in dobiva izpod Porezna *Podvelbnik* (83) in *Črni potok* (84), izpod Humov pa *Jakopčev* (85) in *Pavlinov potok* (86). Pod Cimprovkovo tečeta *Vovkarica* (87) in *Cumarjeva grapa* (88). Nato se izlivajo z desne *Tuškova grapa* (89) od Jokelca in *Košanova grapa* (90) od Kende, z leve kratki *Hlipova* (91) in *Javorova grapa* (92), pa zopet z desne *Velika grapa* (93), ki teče med Kendo in Sorčanom, ter *Zala* (94) vzhodno od Sorčana. Ime Zala ne pomeni, da je to kaka lepota, temveč nasprotno: to je zli potok, slab in hud, kakor ima tudi Zali log slabo in za obdelovanje hudo zemljišče. Z Blegoša priteka v *Davčo Farji potok*. V odročnem kraju Potoku ob njem je sredi 17. stoletja talila fužina bobovec s poljanske strani: 13. julija 1945 je bila tam ustanovljena Prešernova brigada. Farji potok in *Muštrova grapa* (95), ki teče izpod Osojnika, odrivata *Davčo* in jo usmerjata k Sori. Čeprav je ob izstopu iz končne debri precej neznatna, se vendar po dolžini toka in množini vode kosa s Sorico in Zadnjo Soro, s katero teče nekako vzporedno po dolgi grapi, zajedeni v planoto. Nekatere davške kmetije imajo v grapi pod domačijo svoje lastne, majhne elektrarne.

Tesna dolina se pod Sušo še bolj zoži. Reka in cesta se v ovinkih zrineta med navpičnim apnenčastim skalovjem. Sora doseže tod 15 % strmca. Z desne priteka iz ozke grape *Zadnja Smoleva*, z leve *Plenšak*. Ime Smoleva ima po Bezlajevem mnenju zvezo z izrazom smolje, kar pomeni brinje, Plenšak pa z besedo plent (proklet) ali plenčati, t. j. mešati prejo. Nad dolino se dvigata na severni strani Grebl in Štedl vrh, na južni pa Vancovec s Plešenicami. Pod to ožino se začne že hiše Jesenovca, najbolj gornjega konca Železnikov. Železniki so stisnjeni v dolgi vrsti po tesnem dolinskem dnu. Sora brzi pod mostiči in med podpornimi zidovi stavb in vrtičkov: okrog starega plavža so še nedavno stali številni vigenjci. V Gornji konec se izmed Kovaškega vrha in Špika izliva še *Prednja Smoleva*, v zgornjem delu imenovana *Megušnica*. Tudi sedanjim gospodarskim obratom je voda potrebna, n. pr. usnjarni. Pri novi tovarni »Niko« se prične širši del doline.

Hidrografsko središče doline je pri Češnjici. V široko dno se stekata z apnenčastega ozemlja *Dašnjica* in *Češnjica* (*Rudnica*). Prva teče izpod vzhodnih pobočij Ratitovca in se steka iz *Podlonške* (96) in *Prtopške grape* (97). Bezlaj uporablja zanjo obliko Dašenca in misli, da izvira ime od glagola dah-niti. Češnjica zbira potoke pod Jelóvico okrog Drážgoške gore. V gori je več manjših izvirov; ob nalivih sta posebno velika *Sušec* in *Vrtačnik*; izvir *Močila* ima pozimi tako toplo vodo, da ženske vso zimo lahko perejo. Po dolini Češnjice je speljana cesta na Ráztoke (1150 m) ter čez Jelóvico v Bohinj. V pri-sojnjem bregu nad dolino se razprostirajo obnovljene Drážgoše. Z novo cesto je dobila večji pomen Češnjica, ki zadnji čas gospodarsko precej napreduje.

Rastoči promet in industrializacija postavljata Češnjico in Železnike pred Selca, ki so dala dolini ime.

Med Špikom in Sv. Miklavžem teče izpod Martinjvrha *Studenska grapa*; v Selcih sprejema Selščica sestro po imenu — *Selnico*, ki je pa le neznamen potok izpod Slemenca in Prévale. Potok izpod Slemenca imenujejo *Potok* ali *Sleme* (98). Podobno kakor Poljane so tudi Selca potisnjena v ozko grlo stranske doline Selnice. Od Sele do Bukovice leži ob Sori največji ravni del doline. Z obeh strani ga obdaja karbonsko skrilavo hribovje, podaljšek pasu, ki se vleče od Polhovega Gradca preko Poljanske doline. Sredi polja pri Dolenji vasi je struga zajedena skozi naplavine do žive skale. V bližini je postavljen vodommer.

Na Bukovsko polje priteka izpod Topol in Pozirna *Jáblenovca*. Hribovje med Sv. Mohorjem, Čepuljami in Planico odmakla *Bukovščica*. Kot *Korenova grapa* (99) priteka izpod Strmice in dobiva z leve potok izpod *Lavršnega vrha* (100), izpod *Krajca* (101) in *Pevnaško grapo* (102), z desne pa *Potoško grapo* (105) in *Šparaško* (104).

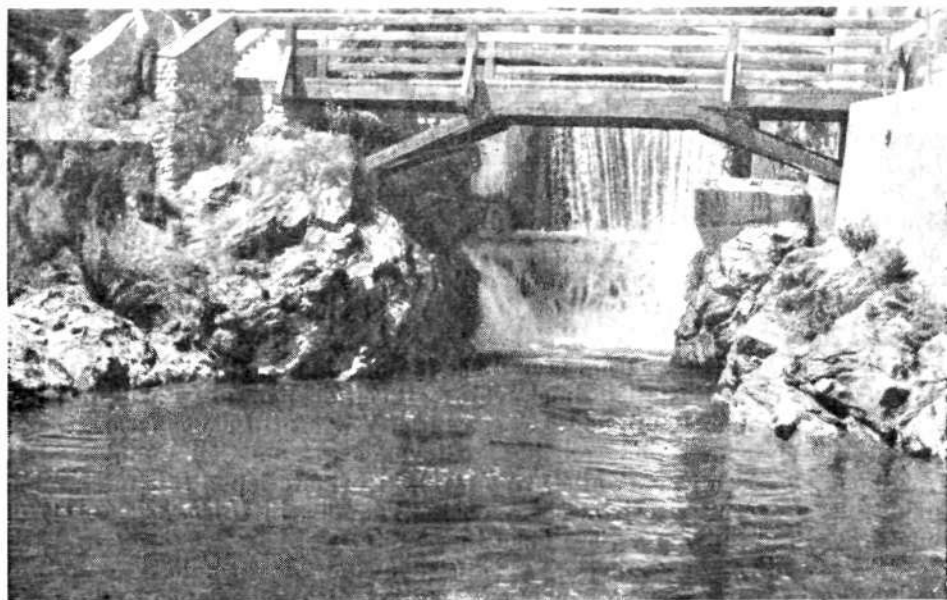
Pred Praprotnim dobiva Sora znaten pritok — *Lušo*, ki dovaja vodo z obsežnega skrilavega ozemlja pod Mladim in Starim vrhom. Po Bezlaju izvira ime Luša najbrž iz starega osebnega imena s korenem Ljubeš in bi bilo torej pravilno pisati Ljuša. Glavni dotok prihaja prav izpod Mladega vrha in ga imenujejo *Črnski potok* (105); nad njegovo grapo stoji kmetija Črnovec; izpod Starega vrha teče vanj *Vrhovnik* (106). Izmed Lenarta in Dragobačka priteka *Dragobačka grapa* (107). Drugi izvir Luše je pod Medvednikom in mu pravijo *Pustotnica* (108). V Pustoti je imel svojo bajto ljudski pesnik Pustotnik: tam teče vanjo *Kališnica* (109) izpod Krivega brda. V Zgornji Luši se Črnski potok in Pustotnica stekata, pod sotočjem priteka še več manjših potokov. Bolj izrazita sta *Ambruški potok* ali *Grapa* (110), ki prihaja izpod Stirpnika mimo rojstne hiše Lovrenca Koširja, očeta poštne znamke, in *Udečkarica* (111) od Lopatovca. Pred izlivom v Soro žene Luša mlin.

Pri Praprotnem zarezuje Sora svojo strugo spet v živo skalo. V ovinkih se prerine skozi progo permskega peščenjaka, ki se vleče od Zminca preko Breznice in Zalubnikarja ter čez Hrastnik in za Planico proti Javorniku pod Sentjoštom. Onstran Praprotnega naleti Sora na močnejšo oviro školjkovitega apnenca, ki sestavlja Lubnik in Križno goro. Zato se pri mostu zasuje v južno smer. Na zavoju sprejema *Sredniško grapo* (112) od zaselka Srednika, ki vanjo tečeta še *Studencova grapa* (113) s pobočja Križne gore in *Blažeskovcova grapa* (114) s Hrastnika. Sora teče še kratek čas pod terasami, med katerimi se je bočno prestavljala, potem se pa zarine v Sotesko. Nad njo se vzpenjajo strmine Lubnika od reke naravnost do vrha, voda pa šumi čez skale in se zaustavlja v tolmunih ob prodovih, da se znova zaganja čez ovire. Soteska je značilna antecedentna dolina. To pomeni, da je reka starejša kakor gora. Ko se je gorsko sleme dvigalo, je sproti zajedala vanj dolino in jo v tekmi z rastočo goro oblikovala predvsem v globino. Zato je danes dolina tako tesna, pobočja pa tako strma in visoka.

Pri Veštru se Selščica reši tesnih objemov Lubnika, teče pa še ves čas ob vznožju njegovih obronkov in se mimo apnenčastih in konglomeratnih bregov bliža Loki. V Skalcah, kjer pada čez skalovje, je nekdanj delala žaga in parketarna, sedaj stoji pod povišanim jezo loška elektrarna. Pod elektrarno je nameščen vodommer. Preden vstopa v mesto, sprejema še z desne *Vincarški potok* (115) in z leve *Farški potok* (116). Ta izvira pod Planico in

mu tam pravijo *Planica*, teče po *Moškriški grapi* in ga tudi tako imenujejo, dobiva izpod Križne gore *Močilsko grapo* (117) in *Virloh* ali *Puco* (118), ki ima izvir *Binkelpah*, se stisne v obzidano strugo na Fari (v Stari Loki) in se v Podnu izliva v Selščico kot njen zadnji pritok. Rečno brzico čez skalni prag v tako imenovanih Benetkah sta uporabila Krevsova žaga in mlin.

V mesto prihaja Selščica po globoki strugi. Čeznjo je že v srednjem veku vodil promet Kamniti most, ob katerem so stala utrjena Selška vrata. Pod njim je skozi stoletja delal mlin Pod mostom. Pokojni slikar France Košir, ki je bil v mlinu doma, je Soro, most in jez upodobil na mnogih svojih slikah. Strugo

V Skalcah pri Vincarjih pada Selščica čez jez škofjeloške elektrarne (Foto Fr. Planina)

prečkajo plasti ploščastega apnenca, ki so se upirale erozijski moči reke. Jez, ki je bil zgrajen na njih, je voda letos predrila, mlin pa že nekaj let ne obratuje več. Terasa nad rečno strugo zavzema mesto. Z Mestnega trga gre pot za pešce čez visoko brv, ki je bila letos zgrajena. Nasproti stare Kašče stoji ob Selščici tovarna klobukov »Šešir«. Njeni predniki — tovarni sukna — je gnala reka turbino za prvo elektrarno, ki je dajala električni tok tudi mestu že pred potresom leta 1895. Nekdanja Primoževa žaga ob Kašči služi sedaj tovarni; v njej je delala med okupacijo partizanska tehnika. Breg ob njej je bil leta 1960 obzidan in urejen. Na nasprotni strani izvira tik ob strugi studenček, a ga reka preplavlja, kadar naraste. Pod Lahovim in Suškim mostom teče Selščica k svojemu izlivu, a prav na koncu jo še zajema jez mizarskega podjetja, ki je nadomestil staro fužino. Od fužine je ohranjenega le nekaj zidu. Udarci velikega kladiva, ki ga je gnala Selščica, so se razlegali po spodnjem delu mesta od 16. stoletja do leta 1926, ko je velika povodenj Poljanščice dne 27. septembra uničila fužino. V Sovodnju pod razvalino fužine se Selščica steka s Poljanščico v nadmorski višini 340 m. Od tod dalje tudi Ločani reko imenujejo Sora.

Značilno za Selščico je, da je njeno porečje manj obsežno (okrog 215 km²), bolj visokogorsko in bolj apnenčasto, njen strmec je večji in enakomernjši, dolina bolj enotna in voda hladnejša. Loka bolj izkorišča vodno moč Selščice kot Poljanščice.

Od Loke se Sora obrne na vzhod in teče ob vznožju apnenčastih severnih pobočij Polhograjskih hribov. Na obeh straneh jo spremljajo diluvialne in aluvialne terase. Struga je široka in do Gostec precej premočrtna, pod Retčami pa napravlja velike okljuke. Nad njenim levim bregom se širi vrh teras Sorško polje. Sestavlja ga prod, ki ga je nasula Sava in z njim odrinila Soro pod vznožje hribov. Ponekod je prod sprijet v konglomerat. Deževnica pronica skozi prod in konglomerat v globino, zato na Sorškem polju ni izvirov in ne potokov. Le s hribovja med Planico in Šentjoštom prihajajo potoki ob zahodnem robu polja k Sori.

Prva je Suha, ki teče po nižjem glinastem svetu zahodno od vasi med Dorfarji in Starim dvorom. Prodni savski vršaj, ki se je razprostrl od Kranja navzdol, je zgradil potokom izpod Križnogorskega hribovja pot, da so nastala jezercja in se je v njih usedla glina. Po teh glinastih tleh se sedaj vijuga Suha. Mokrotna okolica vzdolž potoka je porasla z listnatim in borovim gozdom ter je brez naselij. To so Goratje, kjer na več krajih glino uporabljajo za izdelovanje opeke. Suha ima dva izvira, od Javornika in Čepulj prihaja *Bitenjska Suha* (119), od Planice *Žabniška Suha* (120). Med Šutno in Crngrobom teče *Rengele* (121). V Papirnici izvira izpod navpične konglomeratne skale *Mrzli potok* (122), ki nikdar ne usahne, a ob suši ponikuje kmalu pod vasjo. Pred 200 leti je ob izviru dajal pogonsko silo izdelovalnici papirja pri Papirmanu (hišna št. 9). Vanj se steka *Pevenski potok* (123), ki se mu od Crngroba pridruži *Očik* (124, izgovarjajo tudi *Oček* in *Ovček*). Izza Kamnitnika prihaja Suha, ki jo to imenujejo *Sušica*, pod most med Plevno in Starim dvorom, teče skozi Suho in se pred Hosto izliva v Soro. Pri mostu med Suho in Hosto je v rečno strugo postavljen vodomer.

Drugi potok — *Žabnica* — izvira pod Pševim, zbira vodo še z južne strani Smarjetne gore, torej iz bližine Save, teče prav tako po nižjem svetu zahodno od Bitnja in Žabnice, kjer sprejema *Gabrovico* (125) in se skozi vas Žabnico usmerja na prodnata tla Sorškega polja. Nekaj časa še jelševje označuje njeno strugo, a kmalu je le ozek jarek med travo. Njen zadnji ostanek požira Traška luža na vzhodnem kraju vasi Trata. Le ob deževju nadaljuje svojo pot skozi Traški graben, ki ga je skozi dolge dobe zajedla v konglomerat v obliki miniaturnega, kakih 15 m globokega kanjona in nanese vanj celo prodnikov od zgornjega toka. Pod Lipico prihaja na dan izpod visoke terase in se izteka v Soro. Od Lipice dalje Sora nima več pritokov s Sorškega polja, pač pa se pojavljajo nekateri studenci, kjer stopa na dan podtalna voda propustnega Sorškega polja, ki ima nivo nagnjen proti jugovzhodu.

Na desnem bregu dosega Soro več potočkov, ki so razjedli bregove Osolnika in sosedov z vzporednimi jarki v pravilno razvrščene riglje. Skozi Pungert teče *Pungrški potok* (126), ob cesti izvira močan studenec in odteka kot *Struga* (127) čez polje, da se izliva v potok *Močeradnik* (128), ki na Gostčem prihaja s hriba vzporedno z *Vidmorcem* (129). Skozi Drago teče *Graben* (130). Vsi ti potoki so pod vasmí obdani z nasipi in tečejo nad nivojem polja, podobno kakor pri Bizoviku pod Ljubljano ali v »izgonih« na Dravskem polju. Pri Sori priteka majhen *Maréžovec* (131) s podnožja Homa, skozi vas pa prihaja neznan *Graben* (132) in se po obcestnem jarku odteka v *Ločnico*. Vas

Rakovnik ima dva neznatna potočka — *Veliki* (133) in *Mali Rakovnik* (134). Pri Goričanah dosega Sora živoskalno osnovo in teče v brzicah. Strmec izkorišča tovarna celuloze. Nad tovarniškim jezom je pripraven kraj za poletno kopanje, podobno kot v okljukih pod Retečami. Med Goričanami in Vašami teče *Strževski potok* (135) in se izliva pri železniškem mostu, skozi Vaše pa prihaja *Vaški potok* (136), a je pri domu TVD »Partizan« speljan v kanal. *Prešnico*, ki je bila nekdaj zadnji Sorin pritok, so v francoskih časih preusmerili k Tometovemu mlinu, da se sedaj izliva v Savo. Pri Medvodah konča Sora svoj tok in se v nadmorski višini 306 m izliva v Savo, ko ji dovaja vodo s področja kakih 650 km².

Poglejmo zdaj, kakšni so činitelji, ki vplivajo na režim Sore, to je vodno stanje v posameznih mesecih!

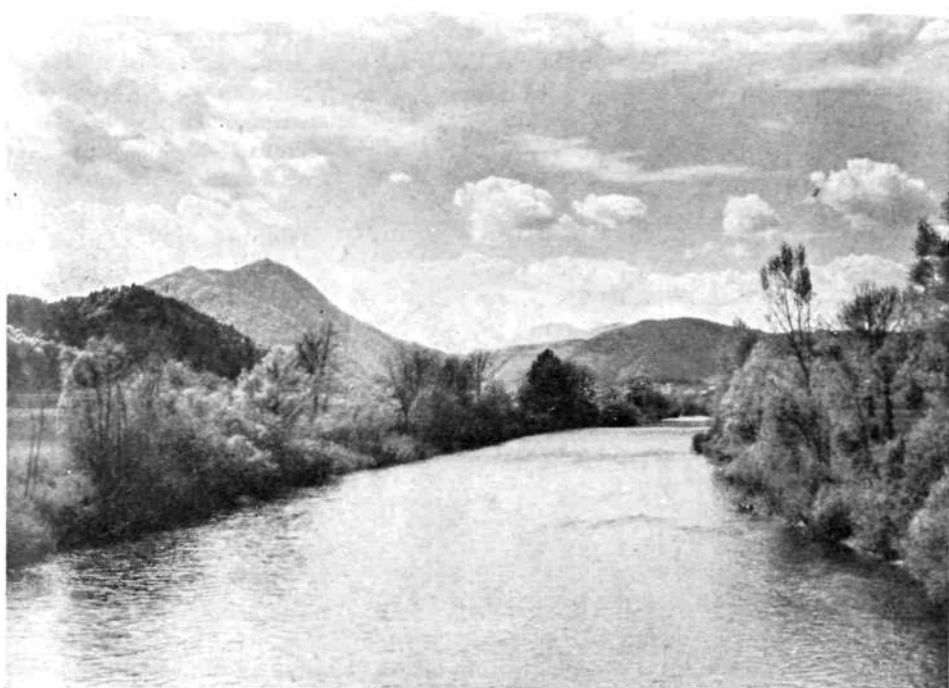
Porečje Poljanščice ima zelo pestro kameninsko zgradbo površja, kjer se na kratke razdalje temeljito spreminjajo tla. Med prevladujočimi skrilavci in peščenjaki se vlečejo proge apnenca in dolomita različne odpornosti. Dolino prečkajo tudi proge, kjer se ozemlje dviga. Ta dva činitelja sta vzrok, da so grape in dolina sama še zelo neizravnane in sta strmec ter hitrost toka v raznih delih zelo različna. V skrilave plasti zarezuje voda globoke grape, ki imajo zato strme bregove. S strmin se pogosto celo zemlja useda. Gozd je marsikje izkrčen in so tla spremenjena v njive in travnike. Skrilava tla vsrkavajo le malo padavinske vode. S strmih, iz nepropustnih kamenin zgrajenih bregov se deževnica v veliki meri in naglo odteka, posebno če niso porasli z gozdom. Grape, iz katerih dobiva Poljanščica pritoke, so dolge in segajo daleč v ozemlje, posebno v gornji polovici doline. Vrh tega ima poljansko področje razmeroma obilno množino padavin in je znano po tem, da se večkrat pojavljajo hudi nalivi.

Selška dolina ima v glavnem iste lastnosti, le da je ob njej več apnenčastih in manj skrilavih tal, nekaj več gozdnih površin in razmeroma manj padavin. Dolina sama ima enakomernejši, čeprav večji strmec.

Med izvirom Sorice in Sovodnjem v Loki je na zračni razdalji 22,5 km višinske razlike 600 m in znaša strmec potemtakem 26 m na 1 km ali 26 ‰. Še Zadnja Sora, ki teče enakomerneje po dolini in je njen izvir bolj oddaljen od izliva, ima strmec 16 ‰, kar je precej, če pomislimo, da je strmec Soče med dnom doline pod izvirom in Tolminom 25 ‰, med izvirom in Solkanom pa 18 ‰. Poljanščica ima med izvirom Sore in Sovodnjem na zračni razdalji 21,5 km pri višinski razliki 340 m strmec 16 ‰, po svoji približno 40 km dolgi poti po dolini pa povprečno okrog 8,5 ‰. Stranske grape so seveda bolj strme. Plenšak, ki izvira čez 1000 m visoko pod Ratitovcem, ima strmec 200 ‰, Sopot pod Pasjo ravnijo 165 ‰. To so torej pravi hudourniški potoki. Pritoki Poljanščice so zaradi prej opisanih razmer učinkovitejši, četudi v strmcu ne dosegaajo majhnega in kratkega Plenšaka. Od Loke do Medvod ima Sora na zračni razdalji 8,5 km pri višinski razliki 34 m normalni strmec 4 m na 1 km.

Stanje Poljanščice merijo na dveh krajih — z vodomera pri Žireh in pri Zmincu. Od žirovskega so podatki o vodnem stanju iz let 1950—1954 ter 1956—1959, od zminškega iz 1949—1959. Na Selščici sta vodomera pri Dolenji vasi in pri loški elektrarni v Binklju: od prvega so podatki iz let 1949—1959, od drugega iz 1950—1959. Soro meri vodomera na Suhi od 1949 dalje. Iz teh 9 do 11-letnih podatkov je razvidno, da nastopa najvišje vodno stanje v novembru, drugič pa v aprilu (Zminec povprečno 11,6 in 8,5 cm, Dolenja vas 21 in 12,8 cm, Binkelj 20 in 15,5 cm, Suha 16,5 in 12,4 cm nad normalo), le v Žireh

je stanje obrnjeno (glavni višek v aprilu 9 cm in drugi v novembru 7 cm nad normalo). Najnižje vodno stanje se pojavlja povsod v avgustu, drugo pa v januarju (Žiri 9,8 in 0,7 cm, Zminec 14,7 in 2,2 cm, Dolenja vas 11,8 in 2,4 cm, Binkelj 19,2 in 0,7 cm, Suha 16,3 in 2,1 cm pod normalo). Novembrski višek povzroča jesensko deževje, aprilskega pa talenje snega. Nižek v avgustu je posledica manjše množine padavin in močnejšega izhlapevanja, januarski nižek se pa pojavlja zaradi tega, ker del padavin takrat leži kot sneg in se ne odteka takoj v reko.

Umirjena Sora s panoramo loških hribov v ozadju. (Foto inž. Tone Mlakar)

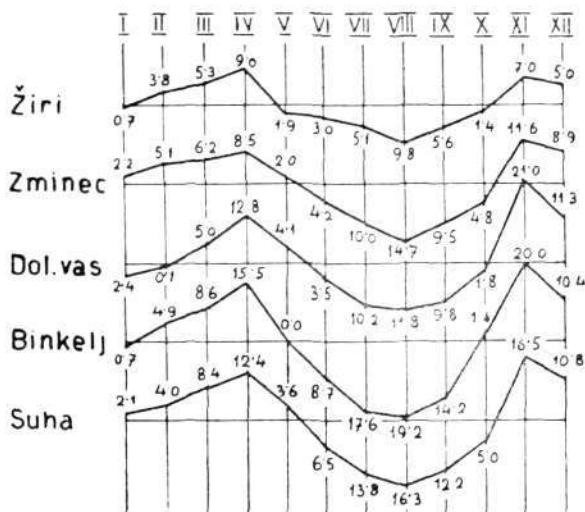
Viški in nižki niso v skladu z mesečnimi množinami padavin. V navedenih letih je bilo največ padavin v decembru (n. pr. Žiri 180 mm, Binkelj 155 mm), toda deloma so že obležale kot sneg. Več kot november je imel dežja september (Žiri 165 proti 151 mm, Binkelj 148 proti 120 mm), toda septembra deževnica še v večji meri izhlapeva in zemlja je več vsrkava. Tudi pomladansko deževje je bilo v teh letih obilnejše junija kakor aprila (Žiri 156 proti 151 mm, Binkelj 149 proti 127 mm), vendar se junijska množina zaradi močnejšega izhlapevanja manj pozna pri vodnem stanju reke. Avgustovski nižek je bil v teh letih mnogo neznatnejši kot glavni nižek vodnega stanja (Žiri 157 mm, Binkelj 125 mm), a tudi njegov učinek povečuje močno poletno izhlapevanje dežja in s tem zvezano manjše odtekanje v reko. Najbolj znaten nižek padavin je bil v marcu (Žiri 89 mm, Binkelj 82 mm), torej mnogo izrazitejši kakor v avgustu, a na vodnem stanju Sore ni prišel do veljave, ker v marcu ne priteka v reko samo voda od takratnih padavin, temveč tudi od padavin prejšnjih mesecev, ki je ležala prej na ozemlju kot sneg. Iz tega vzroka je drugi nižek na reki

januarja, čeprav je bilo takrat več padavin kot marca (Žiri 120 mm, Binkelj 114 mm).

Vodno stanje Sore se torej takole spreminja: Od januarja voda narašča do aprila, potem upada do avgusta, ko je najnižja; nato narašča in je najvišja novembra, nakar spet upada do januarja. Takšno povprečno kolebanje med dvema nizkoma imenujemo pluvio-nivalni režim ali dežno-snežno kolebanje. Največji višek povzroča jesensko deževje, drugega pomladansko talenje snega; najznatnejši nižek nastopa poleti zaradi manj dežja in najmočnejšega izhlapevanja, drugi pa pozimi, ker sneg ne odteka takoj v reko. V tem, da jesenski

višek, povzročen od deževja, prekaša nekoliko pomladanskega, ki je delno posledica talenja snega, se kaže sredozemski podnebni vpliv. Zato pravimo, da ima Sora zmerno mediteransko varianto pluvio-nivalnega rečnega režima.

Prof. S. Ilešič je pred vojno ugotavljal vodno stanje Sore na osnovi podatkov vodomeroev pri Zmincu in Dolenji vasi za leta 1930 do 1936. V tistem razdobju je bila slika režima podobna, vendar sta bila viška oktobra in marca (Zminec 17 in 18 cm, Dolenja vas 17 in 10 cm nad povprečkom), najznatnejši nižek pa julija (Zminec 18 cm, Dolenja vas

Povprečno vodno stanje Sore 1949-1959

15 cm pod povprečkom). Po takratnih podatkih je imela Poljanščica povprečno večje kolebanje vodnega stanja (36 cm) kakor Selščica (31 cm). V povojnih letih je bilo drugače — razlike med novembrskim viškom in avgustovskim nižkom so bile znatno večje na Selščici kakor na Poljanščici (Žiri 18.8 cm in Zminec 26.3 cm; Dolenja vas 32.8 cm in Binkelj 39.2 cm; Suha 32.8 cm).

Povprečni viški v navedenih letih so bili v Žireh 72 cm, v Zmincu 72 cm, v Dolenji vasi 54 cm, v Binklju 82 cm in na Suhi 77 cm nad normalo; povprečki nižki pa v Žireh 15 cm, v Zmincu 18 cm, v Dolenji vasi 18, v Binklju 22 cm in na Suhi 21 cm pod normalo. Viški so torej mnogo izrazitejši od nižkov. Dejanski ekstremi pa so bili mnogo večji. Najbolj je v teh letih narasla Poljanščica, in sicer 24. decembra 1959 za 271 cm nad normalo. V Žireh je bila največja 27. septembra 1959, ko je segala 185 cm nad povprečje. Selščica je dosegla v Binklju najvišje stanje 235 cm nad normalo 11. decembra 1954, pri Dolenji vasi 216 cm dne 27. novembra 1949 in istega dne je imela svoj višek tudi Sora pri Suhi, 240 cm nad povprečkom. Znatno manjše so razlike med normalo in dejansko najnižjo vodo. Najmočnejše je upadla Selščica septembra leta 1955, in sicer za 55 cm.

Po močnem in hitrem naraščanju vode je posebno zloglasna Poljanščica. Mnogim je ostala v spominu povodenj 27. septembra 1926, ko je ponoči in

dopoldne tako lil dež na poljanski strani, da so vsi desni pritoki Poljanščice kar vidno naraščali in je voda odnašala les, mostove, živino in ljudi. V Lučnah so tistega dne namerili 341 mm, na Trati 300 mm padavin. S tem, da je nanesla ob opornike pri mostovih desk in tramov, je Poljanščica porušila več mostov. Pri Poličarju v Puštalu je na hiši zaznamovano, do kam je voda segla. V Suvodnju je stala 8 m nad normalo in zalila vse predmestje Studenec. Selščici je zaprla odtok in zato je bil močno poškodovan Suški most čez Selščico, čeprav v Selški dolini ni bilo izrednega dežja. Dve leti prej je povodenj prizadela Bodoveljsko grapo, Hrastnico in Ločnico. Razen izredno velike množine padavin pripomorejo k takemu naraščanju vode še strma pobočja, nepropustna tla in nagnjeno ozemlje brez gozda.

Imenovane vodomerne postaje merijo tudi pretok vode. Iz Žirov imajo podatke od leta 1957, iz Zminca od 1954, iz Dolenje vasi od 1955, od elektrarne v Binklju za leti 1953 in 1954 ter od 1957 naprej, na Suhi od leta 1952. Kolikšne množine vode se pretakajo mimo vodomerov, kaže tabela o pretoku.

Pretok m ³ /sek	Ziri	Zmince	Dolenja vas	Binkelj	Suha
Najmanjši	0,33	1,76	0,57	1,35	2,7
dne	20. 8. 1958	7. 9. 1955	20. 8. 1958	20. 8. 1958	21. 8. 1955
Povprečni mali	0,45	3,5	1,67	2,15	11,04
Povprečni srednji	2,32	10,66	5,54	6,8	25,0
Povprečni veliki	30,8	64,7	39,6	45,0	114,4
Največji	76,9	199,0	97,8	156,0	297,0
dne	27. 9. 1959	24. 12. 1959	14. 12. 1958	11. 12. 1954	24. 12. 1959

Iz tabele je razvidno, da dovaja Poljanščica povprečno za tretjino več vode kot Selščica. Povprečni srednji pretok je 2 do 3-krat večji od povprečnega malega, a 4,5 do 6-krat manjši od povprečnega velikega. Kolebanja v množini vode so bila pri Selščici znatnejša kot pri Poljanščici. Največji dejanski pretoki so bili 2,5 do 3,5-krat večji od povprečnih največjih. Ob katastrofalnih povodnjih so še mnogo večji, kakor si lahko mislimo ob opisanem primeru. Opazovanja s te strani so pa še prekratka, da bi lahko podali natančnejše podatke.

Za Soro pri Suhi imamo veljavnejše podatke iz opazovanj za celih 25 let nazaj, t. j. za leta 1927, 1930—1940 in 1947—1959. Padavinsko območje obsega 649,3 km². Srednji letni pretok je znašal 19,8 m³/sek, povprečni mali 5,50, najmanjši 2,10, povprečni veliki 221 in največji 490 m³/sek. Na vsakih sto let je verjetno, da največji pretok doseže 508 m³/sek, na vsakih tisoč let pa 678 m³ na sek.

O p o m b e

Uporabljeni viri: Bezljaj Fr.: Slovenska vodna imena. SAZU Ljubljana, I. del. 1956; II. del. 1961. — Ilešič S.: Škofjeloško hribovje. Geografski vestnik 1938, str. 48 do 98. — Ilešič S.: Rečni režimi v Jugoslaviji. Geografski vestnik 1947, str. 71—110. — Planina Fr.: Porečje Sore, predavanja v radiu leta 1957. — Podatki Hidrometeorološkega zavoda v Ljubljani.

Pri ugotavljanju vodnih imen so sodelovali: Maks Fojkar, šolski upravitelj v Ga-brku; Mara Jelovšek, upraviteljica na Bukovici; Marija Kranjc, upraviteljica v Draž-gošah; Angela Maglič, upraviteljica v Davči; Lovro Pintar, gostilničar v Sorici; Janez Sedej, slikar na Dobračevi; Cecilija Sep, upraviteljica v Žalem logu; Julči Strnad, upraviteljica na Bukovščici; Marija Strupl, upraviteljica v Malenskem vrhu; Marina Verčič, upraviteljica v Hotavljah; Gabrijel Zemlja, upravitelj v Poljanah. Za pomoč se jim tudi na tem mestu zahvaljujem.

Zusammenfassung

DIE SORA, IHR FLUSSGEBIET UND IHR WASSERHAUSHALT

Die Sora entspringt unter dem Namen Sovra im Übergangsgebiet zwischen Alpen und Karst und fließt durch das Tal von Poljane. Ihr zweiter Quellfluß entspringt unter dem Südostrand der Julischen Alpen und durchfließt das Tal von Selca. Beide Quellflüsse vereinigen sich im Städtchen Škofja Loka, wo sie die Vorberge der Alpen verlassen und im Sorško polje (Sorafeld) das Ljubljanaer Becken erreichen. Den Namen Sora leiten manche vom slowenischen Zeitwort »sovreti«, d. h. aufwallen, aufschäumen, ab, während andere meinen, daß er vorslowenischen Ursprungs sei. Der Verfasser hat die Namen der meisten Zuflüsse der Sora festgestellt und sie lokalisiert. Einige dieser Zuflüsse haben besondere Namen, die meisten sind jedoch nach den anliegenden Ortschaften oder Bauernhöfen benannt. In den Bachnamen haben sich auch Spuren der mittelalterlichen Namensgebung durch deutsche Kolonisten erhalten. Die Bezeichnung »grapa« (Graben) wird hier synonym für ein enges, abfallendes Tal und für den dieses Tal durchfließenden Bach gebraucht. Der Weiler Sovra und das gleichnamige Dorf am Oberlauf der Sora von Poljane, das Dorf Sorica an der Quelle der Sora von Selca und das Dorf Sora unweit der Mündung des Flusses in die Save bezeichnen den Anfang und das Ende seines Laufes. Das Flußgebiet der Sora gehörte 850 Jahre lang zur Herrschaft Škofja Loka.

Der geologische Bau des Flußgebietes der Sora ist sehr verschieden und verwickelt. Einige seiner Teile sind tektonisch gehobene, andere zurückgebliebene, d. h. in ihrer ursprünglichen Lage verharrende Gebiete. Besonders das Tal von Poljane ist noch nicht ausgeglichen, so daß sich das Gefälle des Flusses mehrfach verändert. Das Tal von Selca hat ein stärkeres, jedoch gleichmäßigeres Gefälle, seine Umgebung alpinen Charakter und auch sein Flußwasser ist kühler. Unterhalb des Zusammenflusses der beiden Quellflüsse erhält die Sora von links nur noch zwei Zuflüsse, deren einer in den Schotterablagerungen des Sorafeldes versickert. Vom Felde selbst kommt kein Zufluß mehr.

Auf Grund der Beobachtungen von fünf Pegestationen bespricht der Verfasser den Wasserhaushalt der Sora, der als eine gemäßigte mediterrane Variante des pluvio-nivalen Regimes anzusehen ist. Die Sora von Poljane ist wegen ihrer rasch ansteigenden Hochwässer berüchtigt, die schon mehrmals empfindliche wirtschaftliche Schäden angerichtet haben.